

Notícies

Revista Catalana de Psicoanàlisi, Vol. XXXIII/2

Congrés de COWAP. «El nen que ha patit abusos» (*The abused child*) Nervi, Gènova, 2 i 3 de setembre de 2016

Aquest congrés, patrocinat per COWAP en col·laboració amb l'*Inter Committee Project on Child Abuse* de l'API (Projecte Intercomitès sobre l'abús infantil) va tenir lloc a Nervi, Gènova, els dies 2 i 3 de setembre del 2016. L'obertura del congrés va anar a càrrec del president de l'API, Stefano Bolognini, les coordinadores del congrés, Frances Thomson-Salo i Laura Tognoli, i la lectura de l'escrit de la presidenta de COWAP, Gertraud Schlesinger Kipp.

La primera conferència va anar a càrrec de **Jordi Sala** (Barcelona) amb el títol «Una aproximació a la problemàtica de l'abús infantil», amb una part teòrica i una part clínica. Va exposar que el maltractament i l'abús representen «un tipus de contacte» que no té relació amb les necessitats del nen, sinó més aviat amb la gratificació d'un desig pervers de l'abusador, de descàrrega d'aspectes agressius insuportables o per aplacar les seves angoixes posant-les de manera violenta en el cos del nen. De manera que l'infant no es troba amb la comprensió o amb l'absència de comprensió (en forma de frustració o privació), sinó amb una «contracomprensió».

Sala assenyala que en l'abús a l'infant cal tenir en compte factors com la precocitat, el tipus d'abús i per qui ha estat produït, a més de com es conjuga en el cos i en la ment de l'infant el flux pertorbador i/o traumàtic somatosensorial d'aquesta vivència. Les conseqüències són greus i diverses tant internament, en l'estructura del *self*, com en la dinàmica relacional. El *self*, enfrontat a aquesta intrusió traumàtica, pot fragmentar-se i/o dissociar-se amb tot el cúmul de projeccions d'ansietats incontrolables i grans confusions. Aquestes projeccions, difícils d'integrar en un jo coherent, es produeixen entre adult i nen, entre món intern i món extern, entre plaer i dolor, entre estimació i odi, entre fantasia i realitat, amb el conseqüent enfonsament d'allò simbòlic.

Aquestes afectacions es poden veure en el joc i en el pensament, que poden estar envaïts per connotacions sexuals i/o agressives; també les afectacions es produeixen per la privació de necessitats afectives infligides amb l'engany i la traïció i amb l'ús de l'omnipotència i la promiscuïtat basant-se en el triomf i la rivalitat en termes edípics, acompanyat per la presència de culpa i vergonya al llarg de la seva vida.

El fet que l'abús i la negligència passin en silenci, que l'entorn romanguí cec i sord als indicis que desvelarien la situació, comporta que l'abús infantil (sexual) roba al nen les seves propietats més preuades: la pròpia infància, la intimitat, la seguretat i la confiança.

En la part clínica, el ponent va mostrar amb unes vinyetes de dos casos clínics la complexitat i les incerteses d'aquesta problemàtica.

El treball va ser discutit per **Irma Brenman Pick** (Londres), amb una anàlisi detallada de fragments clínics i noves aportacions en relació amb la manera com aquesta problemàtica s'havia treballat a les sessions. En aquest sentit, la discutidora va afegir que l'abús, a més de poder originar-se per malalties mentals dels pares, es pot produir quan a la persona se li remouen vivències internes doloroses difícils de contenir. Aleshores, pot sorgir la imperiosa necessitat de projectar-ho sobre alguna persona vulnerable que es fa servir com objecte contenidor.

En relació amb el sentiment del nen de ser dolent, afegeix un altre aspecte que pot despertar-se, que és el sentiment de triomf. Ho il·lustra amb una vinyeta clínica d'una dona de la qual han abusat, en què conjuntament amb el sentiment de víctima es va treballar el sentiment de triomf i d'excitació. Al mateix temps, aquests sentiments generaven en la pacient la conseqüent culpa perquè se sentia responsable de la depressió de la mare. Llavors, utilitzava la dissociació per fer menys feixuga la culpa i poder-se'n sortir més bé.

Una altra reflexió la centra en els pares. La discutidora suggereix que a més de «fer ulls clucs», sovint l'altre pare sent una satisfacció secreta per l'abús; o sigui que, mentre que un pare comet l'abús, l'altre està mirant cap a

un altre costat, com si d'aquesta manera tingués les mans netes. Aquest fet pot comportar que el/s pare/s necessitin dissociar la seva pròpia culpa i vergonya i projectar-les, ja sigui sobre el fill/a o sobre altres persones de l'entorn.

J. Woods, psicoterapeuta, consultor de la Portman Clínic, de Londres, va presentar un treball titulat «Com es fa un abusador». Va començar la seva exposició preguntant: Què fa que un nen esdevingui abusador? Sabem que molts abusadors tenen històries d'abús en la seva infantesa, i Woods assenyala que està interessat a estudiar quines diferències poden tenir lloc en la manera de processar i d'elaborar el trauma. L'autor parla de com el nen abusat pot internalitzar un sistema en què l'estructura de poder està al servei de protegir-lo dels sentiments intolerables. El nen s'ha identificat amb l'agressor. Aquesta estructura és molt destructiva i cal tractar-la tant en el món intern com en la realitat externa.

Presenta un interessant material clínic d'un nen de 9 anys que va ser derivat a causa del seu comportament sexual (masturbació compulsiva, assetjament a nens petits i dir mentides sobre nens més grans que abusaven d'ell). Es tracta d'un nen que havia patit greus traumes a la seva vida: fill d'una família refugiada que va fugir de la guerra i víctima d'abusos sexuals per part del pare. Woods reflexiona en l'àmbit teòric sobre els mecanismes que hi estan implicats: «La crueltat està al servei de la protecció de l'abusador del fet de ser víctima. L'erotització hi té un paper important: dona poder i protegeix dels sentiments de por i d'abandonament». Woods exposa les dificultats del treball psicoterapèutic amb aquest infant, que podia exercir un enorme poder contra el terapeuta. Quan s'adona del risc, descriu les sessions com si «jugués amb dinamita». Introdueix la mare d'acollida a les sessions com un element protector del tractament. Mostra el seu treball en el qual es focalitza en la necessitat del noi de sentir-se segur i comprès, per tal de poder tenir confiança i ser capaç d'anar internalitzant la relació amb un objecte no abusador.

Cristina Maggio, magistrada de Gènova, va parlar de «Tasques i papers de l'Autoritat Judiciària en relació amb els menors víctimes d'abusos i de violència familiar». Conscient d'adreçar-se a un públic no especialista en matèria judiciària, acompanya els oients en un recorregut que va des de la notificació del delictes (abús o violència) fins al judici. Subratlla que un aspecte fonamental és la tutela i la protecció de la víctima, tasques de les quals s'ocupa la Fiscalia de Menors, la qual, per exemple, pot demanar al Tribunal de Menors l'allunyament del nen o de l'adolescent en el cas que en el si de la família estigui desprotegit. Així mateix, apunta el risc de simplificar i banalitzar els fets per sostreure's a un sofriment del qual és difícil fer-se càrrec, i la necessitat d'una especialització i d'una elevada capacitat crítica per tal d'evitar intervencions que poden causar més dolor a la víctima.

Luís Martín Cabré (Madrid) presenta una conferència amb el títol «L'abús infantil com a confusió de les llengües», en la qual ens parla de l'abús

infantil a la llum de la teoria del trauma de Ferenczi, i especialment del seu treball *La confusió de llengües*. Quan el llenguatge de la passió d'un adult topa violentament amb el llenguatge de la tendresa d'un nen, i desqualifica i desconeix el pensament i els afectes infantils, té lloc un trauma que genera por, decepció i dolor i que inevitablement porta a un clivellament. Segons Ferenczi, una part del jo mor i l'altra es manté viva però desproveïda d'afectes. En el cas d'un nen es pot generar una atomització, una amputació d'una part del *self*. Els clivellaments del Jo que deriven d'experiències traumàtiques precoces són mecanismes de defensa previs al començament de la repressió. Per tant, és impossible inscriure el trauma en l'aparell psíquic. Amb exemples extrets dels escrits de Ferenczi, el ponent mostra el panorama desolat, sense temps i sense lloc, que deixa el trauma, amb la impossibilitat de recordar i d'oblidar. D'aquesta manera, el trauma no porta a una repetició del passat, sinó a un esdeveniment que es dona en el present, en la realitat actual. A la part final de la seva comunicació connecta el trauma amb la perversió, però també amb molts altres aspectes de violència i de destrucció presents en la nostra societat.

Marianne Leuzinger-Bolheber (Frankfurt), a «El nen abusat: una història infinita. Algunes observacions sobre l'abús infantil en l'actual crisi de refugiats», ens parla de l'experiència que des de l'octubre de 2015 l'Institut Sigmund Freud de Frankfurt porta a terme per encàrrec del Ministeri d'Afers Socials de l'Estat de Hessen. Leuzinger-Bolheber presenta el tema dels refugiats donant dades de la realitat que viu el país i reflexiona sobre l'impacte social que té per als alemanys aquest fet. L'arribada massiva de refugiats evoca en la memòria col·lectiva el record de la Segona Guerra mundial: sofriment, por de morir, desemparament, impotència... La societat està dividida: d'una banda, actua des del compromís i el suport, i de l'altra, encara la situació amb actes de violència i de rebuig cap aquest col·lectiu. Ens apropa de manera colpadora a l'experiència del trauma i subratlla que el primer impuls davant del trauma és fugir: «És tan insuportable que la reacció natural és deixar de mirar». Davant la urgència d'aquesta situació tan complexa, ens explica dos dispositius que han dissenyat a l'Institut Sigmund Freud, del qual ella és directora. D'una banda, hi ha el servei d'atenció a la crisi: una consulta externa per tal de poder ajudar psicològicament les persones que hi són adreçades des d'altres equipaments. D'aquest servei ens aporta material clínic d'un adolescent amb diagnosi de depressió greu i símptomes psicossomàtics, i ens mostra com la comprensió psicoanalítica ajuda el noi a poder entendre la culpa del que sobreviu.

L'altre dispositiu és «*Step by step*» (Pas a pas), un projecte pilot pensat per donar suport psicològic als refugiats que arriben al primer camp, a Darmstadt. Aquest model serà avaluat per tal de poder-lo implantar en altres camps de primera arribada. S'aplica al «*Michaelis-Dorf*» (Poble Michaelis), amb la col·laboració de l'*Anna Freud Institute*. Aquest projecte es basa a crear un ambient de seguretat i de protecció que doni contenció i en què s'afavoreixin les relacions empàtiques amb els cuidadors, tenint en compte la

individualitat de cada persona, la idiosincràsia de la seva pròpia història, les vulnerabilitats, els talents i les capacitats. És important contrarestar el sentiment d'inseguretat, de soledat, de manca d'arrels que pot dur a fer reviure el trauma. «*Step by step*» estructura la intervenció en diferents recursos psicoterapèutics, educatius, sanitaris i socials. Leuzinger-Bohleber destaca que el pilar fonamental del projecte és la supervisió psicoanalítica dels professionals que treballen al *Michaelis-Dorf*. Aquesta supervisió és del tot necessària per tal de poder elaborar els intensos sentiments contratransferencials que els professionals viuen en el seu treball.

Massimo Vigna-Taglianti (Torí) presenta una conferència amb el títol «Quan alguna cosa que ha de passar no passa: el nen no benvingut i les seves vicissituds psíquiques». També aquest autor es remunta a un treball de Ferenczi, «*El nen no benvingut i la seva pulsio de mort*», per parlar del trauma que representa per a un nen el fet de no ser acollit amb amor i desig, i la seva percepció d'un rebuig no expressat per part de la mare. En aquest escrit, Ferenczi se centra en la reflexió sobre el *sentiment de no existir* relacionat amb el rebuig per part de la mare. La relació d'objecte, que s'ha fet impossible, es transforma en una relació narcisista els efectes de la qual poden generar paràlisi psíquica, dolor i desesperació, una mena de desemparament primari. El ponent connecta aquesta situació amb les reflexions de Winnicott sobre els efectes de la manca de la sintonia adequada amb una mare suficientment bona i il·lustra el seu pensament amb el cas d'una pacient en anàlisi que explicava que s'havia sentit sempre com *una nena que s'ofega en un got d'aigua*. A partir del primer somni que va portar a l'anàlisi, d'assistir al seu propi funeral, la pacient va començar a recordar l'atmosfera de la seva infància i les paraules de la seva mare, que li retreien el fet d'haver nascut. La desvalorització i el rebuig representaven, segons l'autor, una autèntica violació psíquica que havia portat la pacient a una mort psíquica.

La presentació de **Laura Tognoli** (Gènova), «El nen perdut», va versar sobre la dificultat que representa aquesta problemàtica en el tractament analític. L'autora desenvolupa la seva exposició per mitjà del material clínic d'un pacient adult que quan era petit el seu avi va abusar d'ell durant anys: quan per fi se sent suficientment capaç per comunicar-ho als pares, aquests últims van pensar que era mentida. Tognoli relata un moment difícil del tractament, quan es va adonar d'un *enactament* que li havia impedit contactar amb el nen que havia patit abusos dins del seu pacient. Aquest *enactament* permet a l'analista reflexionar sobre com l'abús es fa present a les sessions, com la mateixa analista hi participava i ofegava tota mena d'interès a saber, no parlant-ne i amb dificultats per mantenir el propi pensament, per tant, aturant el creixement de l'anàlisi. També reflexiona sobre la pedofília, sobre la complexitat del tractament d'aquests pacients, tant per la dificultat de gestionar la contratransferència com per la tendència natural a fugir del que ens altera i ens espanta. A la frase inicial del treball, «la tràgica conseqüència d'una relació sexual entre un adult i un nen és sempre la mort del nen», afegeix al final que, en el món del nen que ha patit abusos, mor el desig de

somiar i de jugar, mor la llibertat per experimentar les pròpies emocions, mor la possibilitat de viure l'Èdip en la fantasia i la possibilitat del nen de jugar amb la seva imaginació.

Trobareu una versió ampliada del treball de L. Tognoli presentat a Nervi en aquest mateix número de la *Revista Catalana de Psicoanàlisi*.

Ressenya: Ester Palerm, Teresa Ferret i Elena Fieschi